

From when does one recite *Shema* in the morning – **מאימתי קורין את "שמע" בשחרית וכו'** – The time for the recitation of the morning *Shema* is from when one can recognize an acquaintance from a distance of four cubits. This is in accordance with the opinion of *Aherim* and the ruling of Rav Huna, and based on the definition in the Jerusalem Talmud of the term *havero* (Rambam *Sefer Ahava, Hilkhot Keriat Shema* 1:11, *Hilkhot Tefillin* 4:10; *Shulhan Arukh Oraḥ Hayyim* 58:1).

The recitation of the *Shema* in accordance with the *vatikin* – **לקריאת שמע כותיקין** – Optimally, the mitzva is to recite *Shema* adjacent to sunrise, in accordance with the custom of the *vatikin* (Rambam *Sefer Ahava, Hilkhot Keriat Shema* 1:11; *Shulhan Arukh, Oraḥ Hayyim* 58:1).

BACKGROUND

Leek-green – **קרת**: The leaves of this plant, see below p. 286 (44b), are a prototypical green, which served, even in other cultures, as an exemplar of color.

Sky-blue – **תבלת**: A special dye produced from a species of snail. In talmudic times, this dye was already quite rare, and the means of preparing it, including the species of snail used, were eventually forgotten. In recent generations, efforts have been made to identify the snail and to resume use of the dye. In the Torah, there is a positive commandment to use wool dyed this color for two purposes: For ritual fringes; one of the four threads of the fringes must be dyed with this special blue dye, and it is wound around the other threads. However, the mitzva to wear fringes is not contingent on one of the threads being dyed, and today virtually all ritual fringes are made without the dyed thread. In addition, in the priestly vestments, wool dyed this color is used in all or part of the sash, the entire cloak, the *ephod*, and the breastplate.

Wild donkey – **עורוד**: The habitat of the wild donkey (*Assinus onager*) is in the desert, and today in the deserts of Asia. It is mentioned several times in the Bible as a symbol of freedom and wildness. The ability to distinguish between a wild and domesticated donkey can serve as an indicator for the amount of light at dusk and dawn.

Wild donkey

MISHNA From when does one recite *Shema* in the morning?^{NH} From when a person can distinguish between sky-blue [*tekhelet*] and white.

Rabbi Eliezer says: From when one can distinguish between sky-blue and leek-green.^B

And one must finish reciting *Shema* until the end of the period when you rise, i.e., sunrise, when the sun begins to shine.

Rabbi Yehoshua says: One may recite the morning *Shema* until three hours of the day, which this is still considered when you rise, as that is the habit of kings to rise from their sleep at three hours of the day.

While there is a set time frame for the recitation of *Shema*, one who recites *Shema* from that time onward loses nothing. Although he does not fulfill the mitzva of reciting of *Shema* at its appointed time, he is nevertheless considered like one who reads the Torah, and is rewarded accordingly.

GEMARA The mishna stated that the time for the recitation of the morning *Shema* begins

when one can distinguish between sky-blue and white. The Gemara asks: To what is between sky-blue^B and white referring? If you say that it means distinguishing between a pile of white wool and a pile of sky-blue wool, wouldn't one know the difference at night, as well? Rather, it must be a reference to ritual fringes made with sky-blue strings (see Numbers 15:38) along with white strings, and one must be able to distinguish between the sky-blue strings in the ritual fringes and the white strings in the ritual fringes.

With regard to the beginning of the time for the recitation of the morning *Shema*, a *baraita* cites additional opinions not cited in the mishna.

It was taught in a *baraita*:

Rabbi Meir says that the day begins when one can distinguish between two similar animals, e.g., a wolf and a dog.

Rabbi Akiva provides a different sign, and says that the day begins when there is sufficient light to distinguish between a donkey and a wild donkey.^B

And *Aherim* say: When one can see another person, who is merely an acquaintance (Jerusalem Talmud) from a distance of four cubits.

Rav Huna said: The *halakha* is in accordance with *Aherim*. Abaye said: Regarding the time from which one may don phylacteries, a mitzva incumbent only by day, the *halakha* is in accordance with *Aherim*. But with regard to the recitation of *Shema*, one should conduct himself in accordance with the custom of the *vatikin*,^H pious individuals who were scrupulous in their performance of mitzvot. As Rabbi Yohanan said: The *vatikin* would conclude the recitation of *Shema* with sunrise, and one should act accordingly.

It was also taught in a *baraita*: The *vatikin* would conclude the recitation of *Shema* with sunrise in order to juxtapose the blessing of redemption, which immediately follows the recitation of *Shema*, with prayer, and pray during the day.

Regarding this custom of the *vatikin*, Rabbi Zeira said: What verse is the source for this tradition? "They shall fear You with the sun, and before the moon for all generations" (Psalms 72:5). This verse indicates that one should express one's awe of Heaven, they shall fear You, immediately before sunrise, with the sun.

מתני' מאימתי קורין את "שמע" בשחרית? – משיביר בין תבלת ללבן. רבי אליעזר אומר: בין תבלת לכתם. וגמרה עד הגף החמה. רבי יהושע אומר: עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות.

הקורא מבאן ואילך – לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה.

גמ' מאי "בין תבלת ללבן"? אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דעמרא דתבלתא – הא בלייליא נמי מידע ידעי! אלא: בין תבלת שבה ללבן שבה.

תניא. רבי מאיר אומר: משיביר בין זאב ללב. רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד. ואחרים אומרים: משיבירא את חבור רחוק ארבע אמות ויכירנו.

אמר רב הונא: הלכה כבאחרים. אמר אביי: לתפילין – כבאחרים. לקריאת שמע – כותיקין. דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הגף החמה.

תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הגף החמה, כדי שישמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום.

אמר רבי זירא: מאי קראה – "ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים".

NOTES

מאימתי – From when does one recite *Shema* in the morning – **מאימתי קורין את "שמע" בשחרית וכו'** There is a basic explanation for the various determinations with regard to time for reciting *Shema*. In *Shema* it states: "When you walk along the way, when you

lie down, and when you arise" (Deuteronomy 6:7). The time for reciting *Shema* is connected with the time people set out to travel. Since the two greatest dangers at night are wild animals and thieves, they are factors in determining the time of day

when *Shema* is recited. People travel when they can distinguish between domesticated and wild animals, between a dog and a wolf, between a donkey and a wild donkey, or between an acquaintance and a stranger (*Penei Yehoshua*).

BACKGROUND

Cane [*hizra*] – חִיזְרָא: This particular cane, *hizra*, called *hizran* in modern Hebrew, apparently refers to *Bambus*, a type of bamboo from the *Poaceae* family.

The Talmud refers to a particular species, apparently *Bambusa arundinacea* (*B. Spinosa*), a thorny bush that grows to a height of 3–6 m. When the tree is young, its branches are flexible and pliant. Thorns emerge where the leaves and buds grow. Originally from southeastern Asia and India, by talmudic times this plant apparently reached Babylonia.

Bamboo stalks

Snake – חִיזְרָא: See the description on page 313 (49a) with regard to the manner in which a snake straightens.

NOTES

He bowed like a cane – כָּרַע כְּחִיזְרָא: The *ge'onim* explain that this refers to a type of thorn whose upper part is bent. The expression means that when one prostrates himself, he should do so in such a way that not only is his body bent, but his head too, expressing humility and self-abnegation.

רב ששית בי כרע – כָּרַע כְּחִיזְרָא, בִּי קָא זְקִיף – זְקִיף כְּחִיזְרָא.

וְאָמַר רַבָּה בַּר חִינְנָא סָבָא מְשַׁמֵּיָה דְרַב: כָּל הַשָּׁנָה כּוֹלֵה אָדָם מִתְפַּלֵּל "הָאֵל הַקְּדוֹשׁ", מְלַךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשַׁפֵּט, חוּץ מִעֲשֶׂרֶה יָמִים שְׁבִין רֵאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכְּפוּרִים שְׁמֵתִפְלֵל "הַמְּלֶכֶת הַקְּדוֹשׁ" וְ"הַמְּלֶכֶת הַמְּשַׁפֵּט".

וְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: אֶפִּילוּ אָמַר 'הָאֵל הַקְּדוֹשׁ' – יֵצֵא, שְׁנֵאמַר: "וַיִּגְבֶּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט וְהָאֵל הַקְּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בְּצַדִּיקָה". אֵימַתִּי "וַיִּגְבֶּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט" – אֵלּוּ עֲשֶׂרֶה יָמִים שְׁמֵרֵאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכְּפוּרִים, וְקָאמַר 'הָאֵל הַקְּדוֹשׁ'.

מאי הוה עלה?

אמר רב יוסף: 'האל הקדוש' ו'מלך אוהב צדקה ומשפט'; רבה אמר: 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט'. והלכתא ברבא.

וְאָמַר רַבָּה בַּר חִינְנָא סָבָא מְשַׁמֵּיָה דְרַב: כָּל שְׂאִפְשָׁר לּוֹ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבִירוֹ וְאֵינּוּ מִבְּקֵשׁ – נִקְרָא חוּטֵא. שְׁנֵאמַר: "גַּם אֲנֹכִי חָלִילָה לִּי מִחֲטָא לֵה' מִחֲדָל לְהִתְפַּלֵּל בְּעַדְכֶם".

אמר רבא: אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו.

With regard to bowing, the Gemara relates: **When Rav Sheshet bowed he bowed all at once, like a cane,**^{BN} without delay. **When he stood upright he stood upright like a snake,**^{BH} lifting himself slowly, demonstrating that the awe of God was upon him in the manner that he bowed and stood upright (*HaBoneh*).

And, with regard to the formulation of the blessings, **Rabba bar Hinnana Sava said in the name of Rav: Throughout the year a person prays and concludes the third blessing of the Amida prayer with: The holy God, and concludes the blessing regarding the restoration of justice to Israel with: King who loves righteousness and justice, with the exception of the ten days between Rosh HaShana and Yom Kippur, the Ten Days of Atonement.** These days are comprised of Rosh HaShana, Yom Kippur, and the seven days in between, when one emphasizes God's sovereignty, and so when he prays he concludes these blessings with: **The holy King and: The King of justice, i.e., the King who reveals Himself through justice.**

In contrast, **Rabbi Elazar said** that one need not be exacting, and even if he said: **The holy God** during those ten days, he fulfilled his obligation, as it is stated: **"And the Lord of Hosts is exalted through justice, and the holy God is sanctified through righteousness"** (Isaiah 5:16). The Gemara explains: **When is it appropriate to describe God with terms like: And the Lord of Hosts is exalted through justice?** It is appropriate when God reveals Himself through justice, **during the ten days between Rosh HaShana and Yom Kippur, yet the verse says: The holy God.** This appellation sufficiently underscores God's transcendence, and there is no need to change the standard formula.

The Gemara asks: **What is the conclusion that was reached about this halakha?**

Here, too, opinions differ: **Rav Yosef said** in accordance with the opinion of Rabbi Elazar: There is no need to change the standard formula: **The holy God and: King Who loves righteousness and justice.** **Rabba said** in accordance with the opinion of Rav: **The holy King and: The King of justice.** The Gemara concludes: **The halakha is in accordance with the opinion of Rabba.**^H

And Rabba bar Hinnana Sava said in the name of Rav: Anyone who can ask for mercy on behalf of another, and does not ask is called a sinner, as it is stated following Samuel's rebuke of the people: **"As for me, far be it from me that I should transgress against the Lord in ceasing to pray for you, but I will teach you the good and the right way"** (1 Samuel 12:23). Had Samuel refrained from prayer, he would have committed a sin.

Rava said: If the one in need of mercy is a Torah scholar, it is insufficient to merely pray on his behalf. Rather, one must make himself ill worrying about him.

HALAKHA

When he bowed, he bowed like a cane; when he stood upright, he stood upright like a snake – כָּרַע כְּחִיזְרָא בִּי קָא זְקִיף כְּחִיזְרָא: When one bows he should do so quickly and in a single movement, and bow his head as well. In so doing, he bows like both a cane according to Rashi's interpretation, and like a thorn whose top is bent, according to the interpretation of the *ge'onim*. When one stands upright he should do so slowly, first lifting his head. This *halakha* is derived from the undisputed practice of Rav Sheshet (Rambam *Sefer Ahava, Hilkhot Tefilla* 5:12; *Shulhan Arukh, Orah Hayyim* 113:6).

The changes in the *Amida* prayer during the Ten Days of Atonement – הַשְּׁנַיִמִים בְּתַפִּילָה בְּעֶשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה: During the Ten Days of Atonement, the formula of some of the blessings of the *Amida* prayer is changed. The conclusion of the third blessing, the sanctification of God's name, is changed from: The holy God, which is customary throughout the year, to: The holy King. The conclusion of the eleventh blessing, the blessing of justice, is changed from: The King Who loves righteousness and justice, to: The King of justice. If one mistakenly said: The holy God or: The King Who loves righteousness and justice, or if one does not recall which he said, if the mistake was in the blessing

of sanctification, one must repeat the *Amida* prayer, but if the mistake was in the blessing of justice, he need not repeat it. If one remembered his mistake immediately, within the time required to say: Greetings to you my master, my teacher, in Hebrew, and then recited it correctly, he fulfilled his obligation and may continue his prayer. If one mistakenly said: The holy God, and already began the fourth blessing of knowledge, even if the aforementioned period of time has not yet elapsed, he must return to the beginning of the *Amida* prayer (Rambam *Sefer Ahava, Hilkhot Tefilla* 2:18; *Shulhan Arukh, Orah Hayyim* 118:1 in the comment of the Rema).

NOTES

As he is scrupulous...like Raḥava – דייק...כרחבא: Various interpretations were suggested in explanation of Raḥava's unique precision. Some *ge'onim* explain that Raḥava was uncertain whether he heard the statement in the name of Rabbi Yehuda, the *tanna*, or Rav Yehuda, the *amora*, and he therefore repeated the statement in a manner that included them both. Others reject this (Rabbeinu Hananel, Rashi) and say that he repeated what he learned from his teacher verbatim.

He transforms the attributes of the Holy One, Blessed be He, into mercy – שְׁעוֹשֵׂה מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רַחֲמִים – נְאֻיִן אֵלֵּי גְזוּת: The Rambam explains that compassion is not the reason for this mitzva, as if that was the case, God would have prohibited slaughtering animals for food. Although in midrash, this mitzva is interpreted as a manifestation of compassion, it should be understood as guidance for man to act with compassion toward creatures, not as an indication of God's compassion on those creatures (Ramban on the Torah).

LANGUAGE

Colonnade [*stav*] – סטיו: From the Greek *στοά*, *stoa*, meaning a roofed row of columns, *stav* refers to a row of columns that is attached to a building. The Gemara refers to a double *stav*; two rows of columns.

Colonnade

HALAKHA

The *havdala* of: And You have made known to us, etc. – הַבְּדִילַת וַתּוֹדִיעֵנו: According to Rav Yosef's conclusion, the addition to the evening prayer on Festivals that occur at the conclusion of Shabbat: And You have made known to us, is the accepted formula for *havdala* on that occasion (Rambam *Sefer Ahava*, *Hilkhot Tefilla* 2:12; *Shulḥan Arukh*, *Orah Hayyim* 491:2).

One who recites: Just as Your mercy is extended to a bird's nest... – הָאוֹמֵר עַל קַן צִיפור וכו': Those who hear one who recites in his prayer: Just as Your mercy is extended to a bird's nest or a similar formula, should silence him, as per our mishna (Rambam *Sefer Ahava*, *Hilkhot Tefilla* 9:6).

One who recites: We give thanks, we give thanks... – הָאוֹמֵר וְנִתְּנוּ תְּהֵאֵרָא: Those who hear one who recites: We give thanks, we give thanks, should silence him, as per our mishna (Rambam *Sefer Ahava*, *Hilkhot Tefilla* 9:4; *Shulḥan Arukh*, *Orah Hayyim* 121:2).

One is required to bless God for the bad, etc. – לְבָרֵךְ עַל הָרַע וכו': One is required to bless God for the bad that befalls him with devotion and enthusiasm just as he does when good befalls him (Rambam *Sefer Ahava*, *Hilkhot Berakhot* 10:3; *Shulḥan Arukh*, *Orah Hayyim* 222:2).

רבי יוחנן אָמַר: מוֹדִים; וְרַבִּי חִיָּיא בַר אֲבָא אָמַר: נְרָאִין.

אָמַר רַבִּי זִירָא: נְקוּט דְרַבִּי חִיָּיא בַר אֲבָא בִּידְךָ, דְדִיִּיק וּגְמִיר שְׂמַעְתָּא מִפּוּמָא דְמַרְהַ שְׁפִיר כְּרַחְבָּא דְפּוּמְבִדִיתָא.

דְאָמַר רַחְבָּא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: הֲרֵי הַבַּיִת כְּסִטּוֹ כְּפּוֹל הָיָה, וְהָיָה כְּסִטּוֹ לְפָנִים מְסִטּוֹ.

אָמַר רַב יוֹסֵף: אֵינָא לָא הָאִי יְדַעְנָא וְלָא הָאִי יְדַעְנָא, אֵלֵּא מְדַרְבַּ וּשְׂמוּאֵל יְדַעְנָא דְתַקִּינוּ לָן מְרַגְמִיתָא בְּבַבְלָא.

וַתּוֹדִיעֵנו ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת מִשְׁפָּטֵי צְדָקָךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵי רְצוֹנְךָ, וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵי שְׂשׂוֹן וְחֲגֵי נְדָבָה וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדוּשַׁת שַׁבָּת וְכַבוֹד מוֹעֵד וְחֲגִיגַת הַרְגֵל, בֵּין קְדוּשַׁת שַׁבָּת לְקְדוּשַׁת יוֹם טוֹב הַבְּדִילַת וְאֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשְׁשַׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדְשָׁתָּהּ, הַבְּדִילַת וְקְדוּשַׁת אֶת עַמּוֹךְ יִשְׂרָאֵל בְּקְדוּשַׁתְךָ, וַתִּתֵּן לָנוּ וכו'.

מַתְנִי הָאוֹמֵר "עַל קַן צִיפור יִגִיעוּ רַחֲמֶיךָ" וְ"עַל טוֹב יְזַכֵּר שְׁמֶיךָ", "מוֹדִים מוֹדִים" – מִשְׁתַּקִּין אוֹתוֹ.

גַּמְ' בְּשִׁלְמָא "מוֹדִים מוֹדִים" מִשְׁתַּקִּין אוֹתוֹ – מִשּׁוֹם דְּמִיחֵזוּ בְּשַׁתֵּי רְשׁוּיֹתָא, וְ"עַל טוֹב יְזַכֵּר שְׁמֶיךָ" – נִמְי מִשְׁמַע עַל הַטּוֹבָה וְלֹא עַל הָרַעָה, וְתַנּוּ: חַיִּיב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרַעָה בְּשֵׁם שְׁמִיבְרַךְ עַל הַטּוֹבָה. אֵלֵּא "עַל קַן צִיפור יִגִיעוּ רַחֲמֶיךָ" מֵאִי טַעְמָא?

פְּלִיגֵי בַּה תְּרֵי אֲמוּרָאִי בְּמַעְרַבָא, רַבִּי יוֹסֵי בַר אֲבִין וְרַבִּי יוֹסֵי בַר זְבִידָא: חַד אָמַר: מִפְּנֵי שְׂמִטָּל קִנְיָהּ בְּמַעֲשֶׂה בְּרָאשִׁיתָא, וְחַד אָמַר: מִפְּנֵי שְׁעוֹשֵׂה מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רַחֲמִים, וְאִינְן אֵלֵּא גְזוּרָתָא.

Rabbi Yoḥanan said that there is no dispute here, and the Rabbis agree with Rabbi Eliezer. And Rabbi Ḥiyya bar Abba said that it was established that Rabbi Eliezer's opinion appears to be correct.

With regard to this difference of opinion Rabbi Zeira said: Take this statement of Rabbi Ḥiyya bar Abba in your hand, as he is scrupulous and he learned the *halakha* well from the mouth of its originator, like the Sage Raḥava^N from the city Pumbedita. Raḥava was famous for the precision with which he would transmit material that he learned from his teacher.

The Gemara cites an example: Raḥava said that Rabbi Yehuda said: The Temple Mount was a double *stav*,^L and there was a *stav* within a *stav*. Here Raḥava used his Rabbi's language in describing the structure of the Temple and the rows of columns it contained, a row within a row; but he did not employ the common term *itzteba*, portico, but rather *stav*, as he heard it from his Rabbi.

Rav Yosef said the conclusive *halakha* on this topic: I don't know this and I don't know that, but I do know from the statements of Rav and Shmuel they have instituted a pearl for us in Babylonia. They established a version that combines the first blessing of the Festival with the formula of *havdala*, parallel to the opinion of the Rabbis who include *havdala* in the first blessing that follows the first three blessings. They instituted to recite:

You have made known to us,^H Lord our God, Your righteous laws, and taught us to perform Your will's decrees. You have given us as our heritage seasons of joy and Festivals of voluntary offerings. You have given us as our heritage the holiness of Shabbat, the glory of the festival and the festive offerings of the Pilgrim Festivals. You have distinguished between the holiness of Shabbat and the holiness of the Festival, and have made the seventh day holy over the six days of work. You have distinguished and sanctified Your people Israel with Your holiness, And You have given us, etc.

MISHNA Concluding the laws of prayer in this tractate, the mishna raises several prayer-related matters. This mishna speaks of certain innovations in the prayer formula that warrant the silencing of a communal prayer leader who attempts to introduce them in his prayers, as their content tends toward heresy. One who recites in his supplication: Just as Your mercy is extended to a bird's nest,^H as You have commanded us to send away the mother before taking her chicks or eggs (Deuteronomy 22:6–7), so too extend Your mercy to us; and one who recites: May Your name be mentioned with the good or one who recites: We give thanks, we give thanks^H twice, they silence him.

GEMARA Our mishna cited three instances where the communal prayer leader is silenced. The Gemara clarifies: Granted, they silence one who repeats: We give thanks, we give thanks, as it appears like he is acknowledging and praying to two authorities. And granted that they also silence one who says: May Your name be mentioned with the good, as clearly he is thanking God only for the good and not for the bad, and we learned in a mishna: One is required to bless God for the bad^H just as he blesses Him for the good. However, in the case of one who recites: Just as Your mercy is extended to a bird's nest, why do they silence him?

Two *amora'im* in Eretz Yisrael disputed this question; Rabbi Yosei bar Avin and Rabbi Yosei bar Zevida; one said that this was because he engenders jealousy among God's creations, as it appears as though he is protesting the fact that the Lord favored one creature over all others. And one said that this was because he transforms the attributes of the Holy One, Blessed be He, into expressions of mercy,^N when they are nothing but decrees of the King that must be fulfilled without inquiring into the reasons behind them.

מאימתי פרק ראשון ברכות

ו

עין משפט
גר מצוה

כא א מיי פ"ח מהלכות
תפלה הלכה א (סמג
עין יט) טור שו"ע א"ח
סימן 5 סעיף ט:

לוא הקשבת. לשון המפנה היא: למצותי. בשביל מצותי אשר צייתי
לגמול חסד: לראות. כל השדים העומדים לפניו: כי בסלא לאוניא.
פשוט חפירה המפנת האוניא שעושין תחת הפגנים, כמו ששנינו:
(מ"ק 97 ב) אין עושין חגיגות לפגנים ללסוף שם מים להסקות הגפן.
'פסל' הוא תלם של מענה המפנת תורה אור
סניב סניב את תל האוניא, והגפן
נטוע בתל ובריש נדרים (97 ב) "הדין
אויגיל להו פאה": האי דוחקא דהוי
בבליה. פעמים שפני אדם יושבים
לוחים ביום השפם (א) שפאין לשמוע
דקשה, ולומה להם פושצים דחוקים:
הני ברבי דשלהו. דרמים עייפס:
מאני דרבנן דבלי. פגדי הפלמדיס
שפלים מהר, והס אינס בני מלכה
שיבלי פגדיהס: מחופיא דידהו. פאין
המיוקים וושבין אללס ומתמכסס
הס. מחופיא לשון "חופף ומפספס",
(שבת 97 ב) פרי"ר בלע"ו: שייחא
דשוונרתא. שליית הולד של מחול
נקצה: בוכרתא. הפכוכה לאמה:
בת בוכרתא. ואף אמה הימה פכוכה:
ולימלי עיניה מניה. יסי ממנה מעט
פעניו. כל לשון נתינה פעין קורבו
פלשון גמרא לשון מלוי, לפי שדבר
מועט הוא מלא: גובתא דפרולא.
קנה מלול של צנול: ולתמיה. לקנה:
בגושפנקא דפרולא. צחוקס של צנול,
דפמדי דצירי ומחס לית להו רשותא,
פלחמנין צ"ל הפשר" פשמטת חולין
(97 קה ב): במקום רנה. צהכ"מ,
שסס חומרים הפפור שירות ומשפחות
פנעמת קול ערב: בעדת אל. צנית
מועד שלו: ומנין לעשרה וכו'. עדה
קריה פעפשה, שנה" עד מתי לעדה
הקעה האלמ" (נמדבר ד) - ילאו פלג
ויהויע: בקרב אלהים ישפוט. ואין
פית דין קרויס אלהים אלל בג, כפ"ק
דסנהדרין (97 ג ב): ויקשב ה' ממנין
להס שס: אשר אוקיר את שמי. אשר
יכר שמי על (7) מצותי ודברי: אבא
אליה. לשון יחיד הוא: מכתבו
מלייהו. פדכתיז "ויפתג ספר ופרון
לפניו" (ספסא דקלה): קדמה שכינה
ואתיא. קודס שיהיו כל העפשה:
נצב בעדת אל. מעיקלה משמע:
עד דיתבי. פדכתיז "שפוט" - צענת
המשפט: עוז לעמו. ומנין שהמפלין
עוז הס לישקאל - דכתיז "וראו וגו' ויראו
ממני": מה פתיב בהו. פללמא פמפלין
דין פתיז "שמע" (דברים ו) "והיה אם
שמעו" (שם 6) "קדש לי כל צבור"
(שמות יג) "והיה פי יצחק" (שם) פלשיות
שפלשוו פסס לשום זכרון מצותיו של
הקצ"ה אוח ופרון להס לישראל, אלל
פדיה מלי פתיז צהה האמרת.
לשון חשיבות ושפם, כמו "יתמרו: כל
פועלי און" (תהלים 75) - שפפשו: בשאר
פתי מאי (7). שהרי ארבעה פתים הס:
וכילהו

*המתפלל ולא המתין את חבריו שורפין לו וכו'. פירש רבינו
חס: דזה היה להם צנתי כנסיות שלהם שהיו צדקה,
ולכן צלילה יש להמתין. והר"י היה מאחר תפלתו ומאריך עד שלאו
כולס. ואס צמוך כך היה שום אדם צנית הכנסת היה מעיין
צספר, עד שגמרו תפלתס. ונחה
להתמיר אף לנו: כי בסלא לאוניא.
כעין תלמים המקיפין את הערוגה,
כדאמרינן בריש נדרים (97 א): "הדין
אויגיל להו פאה": כך לא מכתבן
מליה בספר הזכרונות. כלומר: עם
אחרים. אלל צספר לצדו נכתבין,
כדאמרינן "וכל מעשיך צספר נכתבין"
(צמות פק 3), כ"ש מדה טובה:
אלו תפילין שבראש. (א) לפי שיש צנן
רוצ שס של שדי, שהשיין כחובה
קמנט שצנתיס, והלית צלועות.
ותימא משצת פרק "צמה מליקין"
(97 כה ב) דקאמר: מן המותר צפין -
ולא מפיק רלועות מתורת ה' צפין!
ועוד, דצפ' צמרא דמגילה (97 כו ב)
קרי לרלועות תשמישי קדושה צעלמא!
אלל י"ל: אלו תפילין שבראש - לפי שהן
צנצבו של ראש ונראין, דשיין צנו
"וראו". אלל תפילין שליד - מטוסין, דכתיז
(שמות יג) "לך לאות על ירך" - ולא
לחמרים לאות: *כי בעמד ישראל.

וע"ע תוס' שבת סב. ד"ה
שיין ותוס' שירובין ז.
ד"ה קשר ומגילה כו: ד"ה
תשמישי ותוספות מנחות
לה: ד"ה אלל

זה שיעד הפייטן (ציום א' דפסס)
"טוטפת כלילו גלילי": *אחורי בית
הבנסת. פי רש"י: כל פתחי צתי
כנסיות היו למוצח ואחוריהם למערב,
וזה המתפלל אחורי צית הכנסת ואינו
מחזיר פניו לצהכ"נ נראה כפופר
צמי שהצבור מתפללין לפניו. ולא
היחרא, דלדרכה צמהדר אפיה צנית
הכנסת מיחיו כשתי רשות: שהקל
מתפללין למערב - והוא מתפלל כנגדם
למורת. ע"כ נראה: אחורי צהכ"נ -
כי שהוא אחורי העס צמורת, והעס
משחמוס למערב, ולהכי קאמר ולא
מנהגס להתפלל למערב. אלל אנו
מתפללים למורת, שאנו צמערצו של
א"י. וכתיז "והתפללו אליך דרך
ארלס" (מ"ב n). ונראה, כמו שפי' להס
לצד מערב - יתפרש לנו לצד מורת:
שאלמלי

גליון הש"ס
גמ' און תפלתו של אדם
כ"ן, ע"י ע"ד ע"ב תוס'
ד"ה כיון. וגרסאס אלל
עם הצבור: רש"י ד"ה
ומנין לעשרה וכו' עדה כו'.
לקמן כ"ח ע"ב:

אמר ר' יוסי ברבי הנינא: זוכה לפרכות הדרו,
שנאמר: "לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר
שלומוך וצדקתך פגלי הים ויהי כחול ורעד
וצאצאי מעיד וגו'". s. תניא, אבא בנימין אומר:
אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה
יכולה לעמוד מפני המיוקין. אמר אבוי: אינהו
נפישו מינן, וקיימו עלן כי בסלא לאוניא. אמר
רב הונא: כל חד וחד מינן, אלפא משמאליה
ורבבתא מימיניה. * אמר רבא: האי דוחקא דהוי
בכפלה - מנייהו הוי; הני ברבי דשלהו - מנייהו; (6)
הני מאני דרבנן דבלי - מחופיא דידהו; הני
פרעי דמנקפן - מנייהו. האי מאן דבעי למידע
להו - ליתיה קיטמא נהילא ונהדר אפורייה,
ובצפרא חיו כי פרעי דתרנגולא. האי מאן דבעי
למחוינהו - ליתיה שרייתא דשוונרתא אופמתא
בת אופמתא, בוכרתא בת בוכרתא, וליקליה
בנורא ולשחקיה ולימלי עיניה מניה, וחיו להו.
ולשדוייה גובתא דפרולא ולחתימו בגושפנקא
דפרולא דילמא גנבי מניה. ולחתימו פומיה כי
הכי דרא ליתוק. רב ביבי בר אבוי עבד הכי
הוא ואתוק. בעו רבנן רחמי עליה ואתס. s.
תניא, אבא בנימין אומר: אין תפקה של אדם
נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר: "לשמוע
אל הנה ואר התפלה", במקום רנה שם תהא
תפלה. אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק: מינן
שהקב"ה מצוי בבית הכנסת, שנאמר: "אלהים
נצב בעדת אל"; ומנין לעשרה שמתפללין
ששכינה עמהם - שנאמר: "אלהים נצב בעדת
אל"; ומנין לעשרה שיושבים בדין ששכינה
עמהם - שנאמר: "בקרב אלהים ישפוט"; ומנין
עמהם - שנאמר: "אז נדברו וראי ה' איש אל
רעהו ויקשב ה' וגו'". *מאי "ולחושבי שמו"? אמר
רב אשי. (3) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא
עשה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשה.
ומנין שאפילו אחד שישב ועוסק בתורה
ששכינה עמו - שנאמר: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך".
וכי מאחר דאפילו חד - תרי מבצעי! - תרי מפתבן מלייהו בספר הזכרונות, חד לא
מפתבן מליה בספר הזכרונות. וכי מאחר דאפי' תרי - תלתא מבצעי! מהו דתימא:
דינא שקמא בעלמא הוא, ולא אתיא שכינה - קמ"ל דדינא גמ' היינו תורה. וכי
מאחר דאפי' תלתא - עשרה מבצעי! - עשרה קדמה שכינה ואתיא, תלתא - עד
דיתבי. s. א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק: מינן שהקב"ה מניח תפילין - שנאמר:
"ושבע ה' בימינו ובורע עיז"; "בימינו" - זו תורה, שנאמר: "מימינו אש דת למו",
"ובורע עיז" - אלו תפילין, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן". ומנין שהתפילין עוז הם
לישראל - דכתי': "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", "ותניא,
ר' אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש. א"ל רב נחמן בר יצחק לרב ה"א
בר אבין: הני תפילין דמרי עלמא מה פתיב בהו? א"ל: "ומי כעמך ישראל גוי אחד
בארץ". ומי משתבח קוב"ה בשבחיהו דישראל? איך, דכתיב: "את ה' האמרת היום"
(ובתיב): "וה' האמירך היום". * אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם
חטיבה אחת בעולם; אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שנאמר: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". ואני
אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". אמר ליה רב אחא בריה דרבא
לרב אשי: תינת בחד ביתא, בשאר פתי מאי? - א"ל: "כי מי גוי גדול" "ומי גוי גדול" "אשריך ישראל" "או הנסה אלהים"
"ולתתך עליון". - אי הכי נפישו להו טובי פתי! אלא "פי מי גוי גדול" "ומי גוי גדול" דדמיין לתרדי - בחד ביתא,
"אשריך ישראל" "ומי כעמך ישראל" - בחד ביתא, "או הנסה אלהים" - בחד ביתא
וכילהו

דברים לב
דברים טו
תגינה פ"ק דף ג.
ס
ס
ס
ס

ועי' תוספות סוכה יג. ד"ה
בשלבן
שבת סג. ע"ש קדושין מ.
ע"ש
לקמן דף נו. מנחות לה:
ומגילה טז: סוטה ז. חולין
פט].
ופי' ציור אחד בעולם
כלומר דבר הניכר שאין
במותו. עיניו צעק חמך
ג'
ס
ס
ס

הגהות הב"ח
(א) גמ' דשלי מנייהו הוי
הני: (ב) שם חמך רב אשי
אפי' חושב אדם: (ג) רש"י
ד"ה הוי דוחקא וכו'
כשבאין לשמוע: (ד) ר"ה
אשר אזכור וכו' שמי על
פי מלותי: (ה) ד"ה בשאר
כתי מלי כתיב כזה שהיו
(ו) תוס' ד"ה אלו תפילין
שבראש פשיט' ובמנחות
ל"ה לפי שיש:

ועי' תוספות סוכה יג. ד"ה
בשלבן
שבת סג. ע"ש קדושין מ.
ע"ש
לקמן דף נו. מנחות לה:
ומגילה טז: סוטה ז. חולין
פט].
ופי' ציור אחד בעולם
כלומר דבר הניכר שאין
במותו. עיניו צעק חמך
ג'
ס
ס
ס

ועי' תוספות סוכה יג. ד"ה
בשלבן
שבת סג. ע"ש קדושין מ.
ע"ש
לקמן דף נו. מנחות לה:
ומגילה טז: סוטה ז. חולין
פט].
ופי' ציור אחד בעולם
כלומר דבר הניכר שאין
במותו. עיניו צעק חמך
ג'
ס
ס
ס

ועי' תוספות סוכה יג. ד"ה
בשלבן
שבת סג. ע"ש קדושין מ.
ע"ש
לקמן דף נו. מנחות לה:
ומגילה טז: סוטה ז. חולין
פט].
ופי' ציור אחד בעולם
כלומר דבר הניכר שאין
במותו. עיניו צעק חמך
ג'
ס
ס
ס

ועי' תוספות סוכה יג. ד"ה
בשלבן
שבת סג. ע"ש קדושין מ.
ע"ש
לקמן דף נו. מנחות לה:
ומגילה טז: סוטה ז. חולין
פט].
ופי' ציור אחד בעולם
כלומר דבר הניכר שאין
במותו. עיניו צעק חמך
ג'
ס
ס
ס

ועי' תוספות סוכה יג. ד"ה
בשלבן
שבת סג. ע"ש קדושין מ.
ע"ש
לקמן דף נו. מנחות לה:
ומגילה טז: סוטה ז. חולין
פט].
ופי' ציור אחד בעולם
כלומר דבר הניכר שאין
במותו. עיניו צעק חמך
ג'
ס
ס
ס